Хай жа ўсе, усе, хто можа,
Возьмуць свой кіёк дарожны,
У край айчынны час ісці нам
Вывучаць свой люд.

Ф. Багушэвіч.

КУФЭРАК № 8

Культурна–гістарычная ўкладка да "Рэгіянальнай газеты"

СВЯТЫ

Дух Багдановіча лунае тут спрадвеку

Хаця сёлетняе свята "Ракуцёўскае лета–99" і прайшло без высокіх асоб – з саюза пісьменнікаў былі Навум Гальпяровіч, Віктар Шніп ды бард Алесь Камоцкі – аднак яно ішло на адной высокай ноце: "Мы – беларусы! Мы – ёсць! Мы – будзем!" І словы пра "эміграцыю паэтаў", якія прагучалі, абвяргаліся на месцы. Патрыятычныя матывы гучалі ў вершах мясцовых паэта Валерыя Маркелава, Алены Ліхадзіеўскай–Краўчанкі, Станіслава Касатага. Свята песні і паэзіі было арганізаванае маладзечанскім райаддзелам культуры і музеем паэта.

Маладая спявачна Хрысціна Хадзько выконвала песні на словы Таісы Трафімавай.

Вершы і песні Багдановіча гучалі з вуснаў артыста тэатра юнага гледача Міколы Лявончыка, Уладзіміра Іванова з Раёўкі, іншых выканаўцаў.Паэму Ніла Гілевіча "Родныя дзеці" чысцінка Надзея Шорах чытала так, што апладысменты ёй былі самымі шчырымі.

На "ура" успрымаліся выступленні сямейнага ансабля Сальнікаў з Чысці, фальклорных гуртоў Маладзечаншчыны. Праўда, саматужныя прынеўкі часам выглядалі зусім недарэчна і ўносілі дысананс ў атмасферу свята.

І вельмі крыўдна было ад таго, што пра выпіўку–закуску гандаль паклапаціўся няблага, а вось кніг не было зусім, як, дарэчы, і сувеніраў, сімволікі, іншых атрыбутаў свята.

..."Зорка Венера " гучыць над Карпатамі.

Не, роднай мове не месца за кратамі... – натхнёна чытае Таіса Трафімава.

Напрэдадні свята невядомы мясцовы Мірон замацаваў вялізны бела–чырвона–белы сцяг на пажарнай вышцы. Усе спробы зняць яго аказаліся няўдалымі. Ды і сярод гледачоў былі такія ж сцягі і сцяжкі, якія ўздымаліся то там, то тут. Міліцыянеры, урэшце, проста перасталі на гэта рэагаваць.

Віктар БОБРЫК.

ФОТА АЛЯКСАНДРА АНДРЭЕВА.

МОВА

Як слова наша адгукнецца

Працягваем размову пра беларускія адпаведнікі рускага слова **дело**. Разгледзім іх больш шага.

Найчасцей за словам **дело**, вядома ж, устае **работа, праца**:

За дело! – Да працы! (Не блытаць з выразам: за дело, поделом ему – па заслугах, справядліва, так яму і трэба.)

Приняться за дело – узяцца за працу.

Он жаден за дело – ён да работы аж гарыць.

Дел по горло – работы па вушы.

Падчас мову ажывіць блізкая прыказка, прымаўка:

Он занят делами по горло – Ходзячы есць, а стоячы спіць.

Але, вядома, калі гэта акурат стасуецца да таго, пра што гаворыцца.

Дела занимают много времени — работа адбірае шмат часу.

Занять учеников делом – даць вучням работу.

По делу будет видно — работа пакажа.

Без дела — (пра людзей) без работы, нічога не робячы, гуляючы. (Але аб рэчах: утварь лежит без дела – начынне ляжыць без патрэбы, без ужытку.)

Между делом – між работаю, мімаходзь, між іншым.

Первым делом – найперш, перш за ўсё, перш-наперш, перадусім, сама перш, спярша.

Это легкое дело – гэта лёгкая работа, гэта лёгка зрабіць (у апошнім прыкладзе прыметнік замяняюць, як бачым, прыслоўем, а назоўнік – дзеясловам з падобным коранем).

Пры перакладзе **дела** ў значэнні роду заняткаў, спецыяльнасці, галіны ведаў ці навыкаў (разам з адпаведным азначэннем) ужываецца ў нас побач са **справаю, рамяством, майстэрствам** і цэлы шэраг спецыфічных назоўнікаў.

Гончарное дело – ганчарства.

Плотническое дело – цяслярства.

Наяўнасць такіх слоў у нашай мове, як ткацтва, кравецтва, мулярства, малярства, слясарства, друкарства і г. д., дазваляе ў шмат якіх выпадках перадаваць падобныя рускія двухслоўныя выразы адным словам.

(Працяг будзе)

Вёска майго дзяцінства

Дні сонца шчодрага і спёкі самы час,
Да жніўня блізіцца, вунь хлеб як каласіцца,
Дзень добры, Міськія! Я зноў прымчаў да вас,
Майго маленства сумнага сталіца.

Гэтай вёскі не адшукаць нават на карце вобласці. Ёй не давялося быць цэнтрам сельсавета, не доўгі час яна была і цэнтрам першага калгаса. Тым не менш, як і ў любога паселішча, у яе свая, адметная непаўторная гісторыя, гэтак, як цікавы і непаўторны лёс яе жыхароў. Таму, жывучы па волі лёсу далекавата ад яе, усё ж хоць раз у год, звычайна летам, наведваю яе, каб паразважаць з вяскоўцамі аб жыццібыцці мінулым і будучым.

Там, дзе як далонь, раўніна, што распрасцёрлася на поўдзень ад Паставаў, у кіламетрах чатырох на дарозе на Савічы пачынае пераходзіць у хвалістыя маляўнічыя ўзгоркі, на левым беразе калісь паўнаводнай рэчкі Рудзіцы – прытоку Лучайкі – і ўзнікла гэтая вёска з цікавай назвай Мнішскія. Яшчэ не так даўно ў пашпартах і метрыках яе жыхароў стаяла: нарадзіўся ў в. Мнішскія. Назва паходзіць ад старажытнаславянскага **мніх**, што азначае **манах**. А людзі, што адбывалі павіннасць на манастырскіх землях, і былі мнішанскія. Калі ў мінулым стагоддзі была забаронена ўніяцкая рэлігія, асабліва пасля падаўлення паўстання 1863 года, былі зачынены манастыры, а землі, што належалі ім, перададзены дзяржаве, то і сяляне сталі дзяржаўнымі ці, як самі старажылы памятаюць, называлі іх казённымі ў параўнанні з суседняй вёскай Будзева, якая была панская. Такое паходжанне вёскі і сялян. З цягам часу разбураліся сцены храма, што стаяў бліз вёскі ва ўрочышчы Конава або Манастыршчына, паступова змянілася сваё гучанне і назва вёскі. У мінулым стагоддзі на чатырох з паловай валоках зямлі (а валока тут мела 24 дзесяціны, што гаворыць аб невысокай якасці яе) тут было пяць двароў (гаспадарак). Жыхары мелі два прозвішчы: Хомічы і Галоўкі. Паступова з разрастаннем сямей і іх дзяленнем ішло драбленне надзелаў. Пасля 1917 года тут налічвалася ўжо 20 двароў, якія цесна туліліся адзін ля аднаго на паўднёвым схіле пагорка, што побач з лесам, з якога выцякала Рудзіца. Пра свае надзелы сяляне нібы жартам, але больш з адценнем суму казалі: то пясок, то пясок, то балотца кусок. Некаторыя займаліся ганчарным рамяством. Гэта не лічылася прэстыжным, і калі, часам, на вечарынках у падпітку дзецюкі з суседніх вёсак казалі на міськаўскіх гаршчаны, то неадной бы ўзнікалі бойкі. Некаторыя, адчайваючыся, пускаліся ад галоднага жыцця аж за акіян, але і там моцна сумавалі па радзіме, не заўсёды знаходзілі шчасце.

Вялікай бядой для жыхароў Міськіх стала вайна 1914-18 гадоў. Працяглы час тут праходзіла лінія фронту. Салдаты царскай арміі доўгі час кватаравалі ў вёсцы, пакінуўшы па сабе не дужа добрую славу. І па сённяшні дзень дзеці, пасвячы жывёлу ў полі, знаходзяць шрапнель з тых жорсткіх баёў. Відаць, густа былі ёю ўсеяны палеткі Мнішскіх. За ёю – белапольская навала. Зноў рэквізіцыя ў сялян фуражу і коней, мабілізацыя мужчын у польскае войска.

Яшчэ ў дарэвалюцыйны час з'явіўся ў Мнішскіх чалавек на прозвішчы Яцына Сымон. Пакінуўшы Вільню, дзе калісь жыў са сваім братам, старым карцёжнікам са збяднелай шляхты, ён прыйшоў да ўдавы-салдаткі на дзесяціну зямлі, і, каб пракарміць сям'ю, стаў займацца шавецкай справай. Так у Міськіх з'явілася яшчэ адно прозвішча. Інтэлігентны, добразычлівы чалавек, ён быў патрэбны жыхарам, як і першы настаўнік у Міськіх – былы ўнтэр–афіцэр царскай арміі Галоўка Рыгор. Вяскоўцы хінуліся да іх, ішлі за парадамі. Часта наведваў Яцыну яго швагра Сувораў Мікалай, які прыязджаў з Піцера да сваёй жонкі Вольгі і дзяцей, што бывалі тут летам. Афіцэр марской службы, ён прывозіў шмат кніг.

Інтэр"ер сялянскай хаты XIX – пачатку XX ст.

З АРХІВА "РГ".

Школы пастаяннай тады яшчэ не было, і працаваў час вучні займаліся па чарзе па хатах.

У міжваенны перыяд беззямельныя жыхары ехалі ў заработкі так, як і раней, але ўжо ў суседнія прыбалтыйскія рэспублікі, працавалі на гаспадарках эстонскіх, латышскіх і летувіскіх фермераў. Тыя ўсё ж плацілі больш, чым паны ў буржуазнай Польшчы. Паехалі ў Прыбалтыку на заработкі з вёскі Галоўка Якуб, Галоўка Антаніна, Яцына Паўліна ды іншыя.

Неўзабаве пачалася другая сусветная вайна. Заходняя Беларусь, у тым ліку і Пастаўскі павет, былі вызвалены ад палякаў. Але грошы, польскія злотыя, якімі разлічваліся прыбалтыйскія фермеры са сваімі парабкамі, тут ужо не мелі пакупной здольнасці, былі ўведзены савецкія рублі. Заставалася прамяняць на кавалак хлеба хіба што набытыя там рэчы. Некаторыя з жыхароў раскарчоўвалі лес, засявалі ляды, каб хоць трошкі сабраць збожжа. Па сённяшні дзень у лесе такія дзялянкі, ужо значна парослыя хмызняком: Цімошкава ніва, Антосеў лог.

Нацыянальна-вызваленчы рух пад кіраўніцтвам КПЗБ і БСРГ (Беларускай сялянска-работніцкай грамады) з прычыны малалікасці моладзі ў вёсцы не быў пашыраны. Хоць у суседніх вёсках – Баранавічы, Захараўшчына, Ліпнікі – ён быў адчувальны. Праўда, неадноўчы ў Міськіх знаходзілі схованку падпольшчыкі і сябры Грамады, ратуючыся ад польскай дэфензівы. Часта тут хавала падпольную літаратуру і сама Соф'я Захараўна Асіненка – сакратар падпольнага Пастаўскага РК КПЗБ. Аб гэтым яна расказвае ў сваіх успамінах у кнізе "Людзі нарачанскага краю".

Больш актыўны ўдзел брала моладзь Міськіх у час фашысцкай акупацыі 1941-44 гадоў. Наладзілі сувязь з партызанамі. З ворагам змагаліся нават такія малалеткі, як Павел Галоўка. Адважнымі сувязнымі былі браты Астафей і Васіль Галоўкі, Якуб Галоўка. Пра іх, а таксама пра былога камісара партызанскага атрада імя Суворава С.А.Пронько гаворыцца ў кнізе "Людзі нарачанскага краю". З фронту не вярнуліся браты Паўла і Паніялея Галоўкі, Мікалай Галоўка, Антось Галоўка.

Трывожнымі для жыхароў вёскі стаў пярэдадзень 1950 года. Роўна за тры дні да Новага года не без націску на сялян стварылі калгас. Успамінаюць старажылы, як лаяў сваю бабку Насту стары дзед Тумаш, як не мог ён даравадь сабе, што, знямоглы ад шарваркі, выправіў упершыню жонку на сход, а тая прынесла яму такую нядобрую вестку. "Ах, Наста, Наста! Першы раз – і на табе... колхоз сарганізавала!" Незразумелая для большасці сялян была гэта падзея – расставанне са сваім конікам–карміцелем, са збруяй, якую так бярог, са сваімі, хоць і вузкімі, нівамі...

Калгас назвалі "Красная зара". У яго ўвайшлі тры вёскі: Будзева, Шурпікі і Міськія. Кантору размясцілі ў хаце выбранай на сходзе рахункаводам Галоўкі Валянціны. Там жа адчынілі і бібліятэку з сотнямі дзвюма кніг, або як тады яе звалі, хату-чытальню. Старшынёй калгаса выбралі зусім маладога Асіненку Міхаіла з Будзева, брыгадзірам – Галоўку Паўла.

Не было на першым часе ўласна калгасных гаспадарчых пабудоў. Калгасная жывёла размяшчалася ў таках вяскоўцаў. Першы калгасны год выдаўся для жыхароў Міськіх неспрыяльным. Абіваючы ў хлеве лён, нявопытная маладая жанчына перакуліла ліхтар. Вялікі пажар знішчыў 6 хат, амаль трэць пабудоў. Летам невядома адкуль насунулася градавая навальніца, моцна палажыла жыта. Многія ў роспачы пакідалі родныя гнёзды-сядзібы і ехалі ў горад, за межы рэспублікі, у Ташкент, Карэлію, пазней на цаліну. Вёска пачала моцна пусцець. У 1953-м годзе адбылося ўзбуйненне дробных гаспадарак. "Красную зару" далучылі да "Сцяга Перамогі" з цэнтрам у Юньках. Туды ж перавезлі з Міськіх і бібліятэку. Аднаму заставалася радавацца: вёску радыёфікавалі. Раз у месяц завозілі кіно. Старшыні гаспадаркі таропка будавалі сабе дамы ў горадзе, падаючы "добры" прыклад калгаснікам.

Смерць Сталіна неадназначна была сустрэта сялянамі. Многія меркавалі, што цяпер не трэба будзе плаціць падатак за садовыя дрэвы, распусцяць калектыўныя гаспадаркі, на якіх за 7-10 капеек у дзень працавалі, і тыя атрымлівалі толькі ў канцы года.

Мары сялян у многім не здзейсніліся. Пачалася неўзабаве кампанія "Кукуруза". Сеялі яе на самых урадлівых участках, палолі, палівалі жыжкай, хоць бы трохі вырасціць напаказ начальству. А яна сябе не апраўдала, гэтая невядомая, незразумелая жыхарам паўночнай Беларусі культура. Але ўсё больш выцякала пасевы канюшыны, бульбы, так неабходнай сялянам і дзяржаве. Моладзь, што пакінула Міськія ў тыя гады, "вырабіўшы" пашпарт шляхам вярбовак, паступленнем на вучобу ці пасля арміі, вярнуць у вёску было немагчыма. Рэдка хто з маладых застаўся пры бацьках. Новае, маладое пакаленне набыло розныя прафесіі і спецыяльнасці і раз'ехалася па ўсёй краіне. Хоміч Феня, Галоўка Людміла, Галоўка Фаіна і Галоўка Анна – настаўніцы. Хоміч Лёля – аграном, Хоміч Іван – чыгуначнік, Хоміч Станіслаў – інжынер-будаўнік, Хоміч Зіновій – афіцэр, Галоўка Вячаслаў – фізік, Хоміч Дзмітрый і Галоўка Нікадзім – ваеннаслужачыя. Многія працуюць на іншых работах.

Сустрэнуцца часам летам на радзіме землякі-аднавяскоўцы, хочацца, як некалі ў маленстве схадзіць на Рудзіцу палавіць шчупакоў ці пацягаць з-пад карчоў ракаў, а Рудзіцы ўжо няма. Меліярацыя зрабіла сваё... Збяднела фауна і флора колішніх урочышчаў, усё радзей чуецца вясной спеў жаўрука, не бачна вёрткіх шчабятух-ластавак, ходзяць не па лузе, а за плугамі самотныя буслы...

Вячаслаў МІХАСЁНАК.

З МЕМУАРАЎ

Успаміны аб Пётры Сергіевічы

Мая першая сустрэча з Пётрам Сергіевічам адбылася ў Вільні ў 1923 годзе. У гэтым часе я вучыўся ў Віленскай беларускай гімназіі, якая размяшчалася на вуліцы Вострабрамскай,9, а жыў у Віленскім беларускім прытулку. І вось аднойчы, пасля ўрокаў, бегаючы па надворку, дзе ў той час праходзілі археалагічныя раскопкі, я і сустрэў Пятра Сергіевіча, які там працаваў рабочым. Слова за слова разгаварыліся паміж сабой і я даведаўся, што Сергіевіч з'яўляецца студэнтам Віленскага універсітэта, але, не маючы ніякай помачы з дому, вымушаны падпрацоўваць за кавалак хлеба. Па-характару ён быў спакойны, ураўнаважаны, без шкодных звычак. Быў вельмі добры і чулы як да людзей, так і да прыроды, і таму яго паважалі ўсе. Паходзіў ён з Браслаўшчыны з вельмі прыгожых мясцін. Апранаўся вельмі сціпла, як у будзень так і ў выхадны. Часамі прыходзіў да мяне пазычыць пару злотых, бо я ў тым часе працаваў у друкарні і зарплата там была не горшая. Безумоўна стараўся хутчэй вярнуць, а калі не прымаеш, то імкнуўся прынесці якую-небудзь карціну ў падарунак. За гэта яго вельмі любілі як чалавека з добрай душой, як шчырага патрыёта свайго народа і Радзімы. Любілі яго як беларусы, так і палякі, але, на жаль, ніхто яму матэрыяльнай дапамогі не аказваў. Пазней давялося мне не аднойчы чуць, што Сергіевіч больш гарнуўся да палякаў, чым да беларусаў. Але гэта не так. Сергіевіч быў і навечна застанецца сапраўдным беларускім мастаком у поўным сэнсе гэтага слова.

Наконт майстэрні магу сказаць, што спачатку яна размяшчалася у памяшканні мастака Знамяроўскага, а пазней яна была там, дзе мастак і жыў, а менавіта на вуліцы Антокаля, 30, кв. 3. Мне там не аднойчы давялося бываць і назіраць як мастак працуе. З яго работ мне найбольш падабаліся прысвечаныя Янку Купалу (альбо па матывах яго твораў), Скарыну, Багрыму, Каліноўскаму, Танку і шмат іншым. Першая ягоная выстава адбылася, наколькі памятаю, у 1932 годзе, але мне на ёй не давялося быць. Ад сябе дабаўлю, што быў я на выставе, прысвечанай 80-годдзю мастака, дзе было шмат гасцей з Мінска. А гэта: М.Купава, Марачкін, Кулік, Шматаў ды іншыя. Сабралася невялікая купка і віленскіх беларусаў. Пасля выставы Сергіевіч запрасіў усіх на юбілейны абед, які прайшоў у вельмі прыемнай атмасферы.

Пётра Сергіевіч у гасцях вельмі любіў пажартаваць, часта паказваў, як яўрэй чытае газеты. Было так забаўна, што ўсе смяяліся да слёз. Шмат працаваў і часта гаварыў: "Калі я малюю, то толькі тады адпачываю". Не раз ягоная жонка не магла дапрасіцца на абед. У розныя гады у яго бывалі амаль усе вядомыя беларускія пісьменнікі. Бываў Арсень Ліс, Генадзь Каханоўскі, Адам Мальдзіс, Міхась Машара, Максім Танк ды іншыя. Што датычыць ягонага архіва, то частку жонка перадала ў Мінск, некаторую частку ў акадэмію навук Літоўскай ССР і толькі невялічкая частка засталася ў яе. Пахаваны Пётра Сергіевіч у Вільні, на Вайсковых могілках.

Янка БАГДАНОВІЧ.

Вільня. 1984 год.

ХРАМЫ НАШАГА КРАЮ

Касцёл Божай Маці ў Касцяневічах (Вілейшчына)

Помнік архітэктуры позняга барока. Пабудаваны ў сярэдзіне 18 стагоддзя.

ФОТА АЛЯКСАНДРА МАНЦЭВІЧА.

ЭПІСТАЛЯРНАЯ СПАДЧЫНА

Пра сустрэчы з Караткевічам

Днямі ў Маладзечна завітаў былы выкладчык роднай мовы і літаратуры Дуброўскай школы і выдатны паэт Вячаслаў Васільевіч Міхасёнак. Прыехаў не з пустымі рукамі. Спецыяльна для "Куфэрка" прывёз асабістую перапіску з Уладзімірам Караткевічам, з якім яго звязвалі доўгія гады сяброўства. Караткевіч неаднойчы бываў у гасціннай хаце Міхасёнкаў у Дубравах, пацвярджэннем чаго служаць і фотаздымкі зробленыя рукамі класіка нашай літаратуры. Некаторыя з іх разам з лістамі і змяшчаем на старонках нашага выдання.

Даражэнькі сябра!

Па-першае, я і Адам віншуем цябе і тваю мілую жоначку з кастрычніцкімі святамі. Працуйце, любіце адзін аднаго, жывіце сто год на сваю і на нашу агульную радасць.

Па-другое, павінен я зрабіць Вам выгавар. Не тое каб ад мяне да Вас было бліжэй, чым ад Вас да мяне (гэта толькі ў кракадзіла ў армянскім зааапарку ад галавы да хваста тры метры, а ад хваста да галавы – два з паловай, прычым яны ўжо некалькі дзесядзігоддзяў не могуць вырашыць гэтую загадку), а проста Вам часцей даводзіцца бываць у Мінску, і па справах, і па магазінных розных там гісторыях, і калі, скажам, у тэатр выпадае трапіць.

То чаму ніводнага званка? Чаму не спыніцца ў мяне? У мяне цяпер шмат месца. Не ведаю, ці ведаеце Вы (ну і стыль! проста як у некаторых "народных"!), што ў мяне цяпер новая хата, якраз наўскос ад тэатра Купалы. Прашу гэта ўлічыць на будучае. Патрэбен будзе начлег – лёгка ў мяне зрабіць і гэта.

Па-трэцяе, калі Вы, ды й іншыя, даволі часта бываеце тут, то настаў урэшце час, - ды й надвор'е прыперла, - калі нам трэба ўрэшце зноў замяніцца шапкамі з мілым і шаноўным панам дырэктарам, тым больш, што вінаваты ў папярэдняй замене ён і калі размена не будзе, то так мы будзем хадзіць і надалей.

Так што калі ласка да мяне ў адведкі ўсіх трох. На гэтым абдымаю Вас моцна і яшчэ раз жадаю шчасця.

Ваш Уладзімір Караткевіч.

5.11.73 г.

Даражэнькі Вячаслаў!

Віншую цябе з ранняй зімой (не была б яна толькі жорсткая, а была б мяккая, з цёплымі снягамі, без злых вятроў і лютых маразоў), кожны раз новай і кожны раз старой нашай настаўніцкай працай, ну і з надыходзячымі святамі, якія ты правядзеш, вядома, на патрэбным высокім узроўні, як то й належыць сапраўднаму беларусу.

Дасылаю табе фоткі, зробленыя ў апошняе наша наведванне. Крыху запознена, але ж ведаеш, два месяцы нас у Мінску не было. Пераглядаю іх перад тым як уклаці ў канверт і ўспамінаю добрую Вашу хату, добрых людзей у ёй, сабаку ля яе і тое, як ён, вырываючыся ад мяне, рассыпаў твае грыбы. І самі грыбы ўспамінаю: цудоўны лес, узгоркі, валуны на межах. Ці сабака яшчэ ў Вас? Добры сабака, вясёлы. І добра "манціруецца" з хатай.

Там ёсць некаторых па два экзэмпляры, то падзяліцеся з сяброўкай.

У нас асаблівых навін няма. У Славакіі былі ў Браціславе, у яе наваколлі, ездзілі па сваяках нашага гаспадара і жылі некалькі дзён у гарах, у вясковай (нават, хутарской, бо ўсяго пяць хат) хаце, якую купіла пісьменніца, наш друг, і яе муж, таксама наш друг. Горы вакол. Лясы на іх. Шукаючы грыбы, лезеш, высалапіўшы язык, па строме, а з пад ног коцяцца, паўзуць, шалахцяць цэлыя лістапады. Ад сліў аж чорна і жоўта над дрэвамі. І мы гэтыя слівы збіраем і ссыпаем у бочку, дзе яны будуць кіснуць аж да студзеня. А пасля яны іх здадуць на завод у даліне і за нейкую там невялікую платню выганяць ім з тых сліў цудоўную слівавіцу. Вось з такой працы і нараджаюцца пасля невялікія святы, якія і ёсць жыццё. Працаваў там шмат фізічна, піў і не п'янеў, бо праца і вакол горнае паветра – не надыхаешся.

Пасля два дні Мінск і паехалі ў Піцунду (у Валькі яшчэ быў водпуск), якую я не вельмі люблю: выграваць бакі. А цяпер вось дома і чакае на ўсю зіму "рабочая катарга", якую я вельмі люблю, хаця пра людскія вочы, і лаю.

А што новага ў Вас? Як здароўе? Работа?

Слухай, Вячаслаў. Жыццё, як табе вядома, стала ў нас не з лёгкіх: есці няма чаго. Ці нельга ў Вас у Дубраве купіць "падхадзячага" кабанчыка, там жа яго забіць, зрабіць кумпякі і кілбасы. Мы б купілі разам з суседзямі, Адамчыкамі і дапамаглі ўсё зрабіць, калі гэта толькі магчыма. Усякую работу па вэнджанні і іншым мы, вядома, таксама аплоцім без крыўды для людзей. І яшчэ: калі мы былі летам у Вас ты казаў, што ёсць у Вас майстэрня, дзе шыюць прасціны, наўлечкі і пададзеяльнікі, і што можна купіць. Дык Валька зараз купіла б.

Ну вось яны і ўсе нашы справы. Будзе вольны час – адкажы. Бывайце здараненькі, дарагія. Жадаю Вам – усяго самага найлепшага. Валька таксама перадае Вам прывітанні.

Ваш Ул.Караткевіч.

P.S. Даражэнькі! Гаварыў з Аўрамчыкам. Вершы твае паставілі былі на № 12, але тут нейкі "вялікі сябар Беларусі" з Украіны (прозвішча яго Мікола не назваў, відаць, лаўрэат і дэпутат) даслаў сваю паэму (напэўна ж завершанаю перадавіцу) і маладыя вылецелі з гэтага нумара і ў "Маладосці" і ў "Полымя". Будзеш надрукаваны на пачатку наступнага года. Гэта дакладна.

І яшчэ адно. Глядзеў сёння "Паэтычны слоўнік" В.Рагойшы. Там прыклад на шасцістопны дакціль узяты з тваіх "Хутароў". Слаўны быці пачынаеш.

Ну яшчэ раз абдымаю Вас.

Уладзімір

Дарагі Вячаслаў!

Віншую цябе з Новым годам. Так позна таму, што толькі што вярнуўся з Оршы. Ліст, вядома, спозніцца, ну, але да праваслаўных каляд прыйдзе.

Жадаю табе і жонцы шмат год жыцця ў шчасці, весялосці, здароўі ды згодзе. І поспехаў. Пішы вершы, дарагі. І дасылай. А каб не думаў, што гэта я за цябе лапці тапчу – дасылай адразу ў "Маладосць". У іх сваёй добрай вартасці хопіць, каб іх узялі. Не лайдач, пішы. І не разменьвайся на п'есы для школьнай сцэны. Або, напісаўшы, таксама дасылай у "Маладосць".

Бедная Люся! Як там з ёю? Ты ўжо старайся хлопец, не злаваць яе. Яшчэ раз усіх Вас віншую.

Ваш Уладзімір.

Уладзімір Караткевіч разам з Вячаславам Міхасёнкам. Дубравы.

ФОТА З АЛЬБОМА В.МІХАСЁНКА.

Тут спыняўся Караткевіч. Дубравы, 1983г.

ФОТА УЛ. КАРАТКЕВІЧА (З АЛЬБОМА ВЯЧАСЛАВА МІХАСЁНКА).

ПОСТАЦІ

Недаспяваная песня

Не веру, не веру, каб у сцюжы замерзла,
што цудна вясной расцвіло,
не веру, не веру, каб калісь замерла,
што песняю толькі жыло...
Л.Геніюш

Браты Ільяшэвічы. Старэйшы Мікола і малодшы Хведар. Дзве маленькія галінкі з вялікага дрэва, імя якому Беларусь. Кожнаму з іх было суджана праспяваць сваю адметную, па-свойму непаўторную песню жыцця. Толькі, на жаль, песня тая была кароткая і не да канца даспетая. Але ў гэтым была не іхняя віна. Неміласэрны лёс без пары звёў гэтыя ахвярныя і выдатныя постаці ў магілу. Затым былі вымушаныя дзесяцігоддзі забароны іх твораў і ўладныя табу на ўпамінанні іхных прозвішчаў у беларускім савецкім друку. І толькі цяпер іхняя спадчына вяртаецца ў лона роднай культуры. Вяртаецца заслужана. Бо зроблена братамі Ільяшэвічамі шмат і грунтоўна. І на розных дзялянках. Старэйшы Мікола быў выдатны гісторык, антраполаг, псіхолаг, педагог, грамадскі дзеяч. Не адставаў ад брата і малодшы. Выдатны паэт (аўтар трох зборнікаў вершаў), празаік, гісторык, педагог, крытык, выдавец. Працавалі апантана, ведаючы, што поле вялікае, а сейбітаў мала.

Пра аднаго з іх, а менавіта пра Хведара, напісаны цікавыя грунтоўныя артыкулы, якія належаць пяру самага абазнанага даследчыка той незвычайнай міжваеннай заходнебеларускай пары Арсеню Лісу. Пра другога, за выняткам невялічкай нататкі, змешчанай у "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі" за подпісам Генадзя Каханоўскага, не сказана нічога. А шкада. Такія людзі, як Мікола Ільяшэвіч, даўно вартыя асобнай грунтоўнай манаграфіі. Але гэта ў іншых народаў. Толькі не ў беларусаў. Мы ўнікальная нацыя хоць бы ў тым, што заўсёды і ва ўсім спазняемся. Спазняемся выдаваць патрэбныя кнігі, не спяшаемся аднаўляць свае помнікі гісторыі і культуры, вяртаць родную мову ў штодзённы ўжытак, шанаваць сваіх герояў, геніяў і прарокаў. Не спяшаемся пісаць і пра Міколу Ільяшэвіча.

А нарадзіўся Мікола Ільяшэвіч у Пружанах у 1903 годзе. Неўзабаве сям'я пераехала ў Вільню. Бацька працаваў чыноўнікам на пошце, а маці была хатняй гаспадыняй. Бацькі былі праваслаўныя і не цураліся беларускасці. Дома заўсёды размаўлялі на роднай мове і стараліся любоў да яе прышчапіць дзецям. Акрамя старэйшага Міколы і наймалодшага Хведара была ў іх яшчэ дачка Ніна. Вучыўся Мікола спачатку ў пачатковай школе, а затым у Віленскім духоўным вучылішчы. У 1915 годзе ў сувязі з падыходам да Вільні фронту сям'я эвакуявалася ў Расію. Жылі ў Казанскай губерні. І толькі ў 1919 годзе з цяжкасцю ўдалося вярнуцца на Беларусь, у родную і дарагую Вільню. У тым жа годзе Мікола стаў вучнем Першай беларускай гімназіі, а праз нейкі час туды паступіла і сястра Ніна. Малодшы Хведар хадзіў у польскую пачатковую школу. Жылі Ільяшэвічы на Паплаўскай вуліцы, і сямейны дастатак іх быў даволі сціплы. Як пісаў пра той перыяд В.Жук-Грышкевіч у сваіх успамінах: "Ды і з прадуктамі тады не было так лёгка ў Вільні. Цукру, сала і мяса дастаць было цяжка. Адно добра, што было досыць хлеба, хоць і падобнага на гліну, малака, якое прывозілі прыгародныя сяляне, ды селядцоў.

Вучыўся Мікола добра. Быў адным з лепшых вучняў гімназіі. Высокі, прыгожы, з чорнай непаслухмянай чупрынай, заўсёды добра апрануты, ён карыстаўся вялікім аўтарытэтам сярод гімназістаў. Асабліва шчырыя сяброўскія стасункі былі ў яго з братамі Дылісамі, Вінцэнтам Жук-Грышкевічам і Уладзімірам Каржом. Не цураўся і грамадскай працы. Калі ў лютым 1921 года пачаў выходзіць часопіс "Маладое жыццё", то яго прозвішча значылася сярод заснавальнікаў, а пазней і сярод рэдактараў. Праўда, лёс гэтага выдання быў кароткі. У студзені 1923 года часопіс спыніў сваё існаванне. Выйшла толькі сем яго нумароў. Але якіх! На яго старонках друкаваліся Уладзімір Жылка і Ігнат Дварчанін, Уладзімір Дубоўка і Язэп Драздовіч. Друкаваўся і Мікола Ільяшэвіч.

У 1923 годзе Ільяшэвіч заканчвае Віленскую беларускую гімназію і адпраўляецца на вучобу ў Прагу. Чаму аж у Прагу? Ды таму, што польскія універсітэты для выпускнікоў беларускіх гімназіяў у той час былі недаступныя. Тлумачылася гэта па-рознаму, але самая галоўная прычына палягала ў тым, што палякі не жадалі павелічэння нацыянальна-свядомай беларускай інтэлігенцыі. Каб паступіць у польскі універсітэт, патрабавалася быць католікам ці перайсці ў каталіцызм, здаць матурны экзамен за гімназію перад польскай атэстацыйнай камісіяй, быць лаяльным да польскай дзяржавы і г.д. У той жа час чэшскі палітык, гісторык, філосаф, прэзідэнт Чэхаславакіі Тамаш Масарык з выключным разуменнем і спагадай паставіўся да тагачасных нацыянальных меншасцяў Польшчы, у тым ліку, і да беларускай. Па яго распараджэнні ў сярэднія спецыяльныя і вышэйшыя навучальныя ўстановы краіны прымаліся юнакі і дзяўчаты з Заходняй Беларусі і беларуская моладзь з Латвіі. Ім выдзяляліся інтэрнаты і стыпендыі.

Каб патрапіць у Чэхаславакію, трэба было перайсці польска-літоўскую мяжу. Часцей за ўсё, яе пераходзілі нелегальна, з пэўнай рызыкай для жыцця. "Мяшочак на вяровачцы праз плечы, у рагох дзве бульбіны, каб вяроўка не коўзала, доўгія боты, кашуля хатняя – у такім выглядзе трапіў мой муж у Эўропу. Так прыйшлі туды і іншыя з нашай зямлі, каб магчы вучыцца", - так апісвае паездку свайго мужа на вучобу ў Прагу Ларыса Геніюш у сваёй славутай "Споведзі". Патрапіўшы ў Ковенскую Літву, беларуская моладзь даставала пашпарты (ад прадстаўнікоў урада БНР), а то і без іх, і выпраўлялася далей. Прыехаўшы ў Прагу, стараліся знайсці Чэшска-украінскі камітэт, які аказваў сякую-такую дапамогу будучым беларускім і ўкраінскім студэнтам. Але найбольшую падтрымку мела моладзь ад прадстаўніка Рады БНР на Чэхаславакію прафесара Міколы Вяршыніна. Гэта ён займаўся справай іхняга ўладкавання, грашовай дапамогі, тлумачэннем чэшскіх законаў і г.д. У той жа "Споведзі" Ларыса Геніюш піша: "У Вільні была Беларуская школьная рада, дзе працавалі Тарашкевіч і Грыневіч, якія перспектыўным студэнтам далі посьсвядку ад Школьнай Рады, якая была як пропуск у Чэхаславаччыну. Дзеячы благаслаўлялі моладзь на навуку й бралі ад кожнага забавязванне, што, атрымаўшы асвету, кожны выдасць кніжку на роднай мове па спецыяльнасці й дасць за свой кошт вышэйшую асвету аднаму свайму суайчынніку".

З газеты "Кур"ер Віленьскі" за 15 красавіка 1927 года можна даведацца пра колькасць беларускіх студэнтаў у пражскім Карлавым універсітэце. Так, у 1920/21 навучальным годзе іх было толькі два чалавекі. Затое ў 1921/22 – 10 чалавек, у 1922/23 – 50, у 1923/24 – 90, у 1924/25 – 110, а ў 1925/26 – 100 чалавек. Акрамя Прагі, беларускія студэнты вучыліся ў Брне, Браціславе, Падэбрадах, Пшыбраме ды іншых чэхаславацкіх гарадах.

Як я пісаў раней, Мікола Ільяшэвіч прыехаў у Прагу у 1923 годзе. З ім прыехала вялікая група беларускай моладзі, якая складалася з віленчукоў, наваградчан і дзвінчукоў. Сярод іх былі Мікола Гарошка, браты Орсы, тры браты Сакі, Мікола Чарнэцкі, Аўген Дыліс, Лявон Рыдлеўскі, Мікола Абрамчык, Уладзімір Жылка, Вячаслаў Лаўскі, Міхась Каберац ды іншыя. У будучым яны сталі элітай беларускага народа, яго гонарам і сумленнем. З мая па чэрвень 1923 года Мікола Ільяшэвіч вучыўся на падрыхтоўчых курсах у Езафове, а ў ліпені, паспяхова здаўшы ўступныя экзамены, становіцца студэнтам геаграфічнага універсітэта Пражскага універсітэта. Былая студэнтка Людміла Краскоўская ў сваіх успамінах пісала: "Ежа ў Студэнцкім доме ў сталоўцы была танная, але не вызначалася добрай якасцю. Жыццё студэнтаў у Празе не было лёгкім, з грашыма трэба было эканоміць. Дзяўчаты ў большасці ўмелі гаспадарыць і абыходзіліся адной стыпендыяй, але ў хлопцаў выходзіла горш". Розныя прычыны, а ў першую чаргу, матэрыяльныя цяжкасці, неспрыяльны клімат прывялі да таго, што недзе ў 1924 ці пачатку 1925 года Мікола Ільяшэвіч захварэў на туберкулёз лёгкіх. Былі моманты, калі здавалася, што жыць засталося лічаныя дні. Тады вымушаны быў кідаць вучобу і выязджаць у туберкулёзныя санаторыі Чэхаславакіі. Крыху ачуняўшы, браўся за вучобу яшчэ больш апантана. І адкуль толькі сілы браліся? Стараўся выкарыстаць кожную вольную хвілінку, кожную магчымасць, каб наведаць багатыя чэшскія архівы, бібліятэкі, музеі.

Калі ў Празе пачалі выходзіць беларускія часопісы "Беларускі студэнт", а затым і "Перавясла", то яго прозвішча можна было сустрэць сярод аўтараў гэтых перыядычных выданняў. Калі ў 1925 годзе беларускія студэнты Чэхаславакіі наладзілі кантакты са сваімі калегамі-беларусамі з вышэйшых навучальных установў Вільні, Берліна, Парыжа і Рыма і заснавалі Аб'яднанне беларускіх студэнцкіх арганізацыяў (АБСА), то і ад гэтай справы ён не застаўся ў баку. Неаднойчы выбіраўся ў склад яго кіраўніцтва, быў сябрам прэзідыума гэтай арганізацыі, сакратаром і прэсавым рэферэнтам. Быў адным з заснавальнікаў і першым старшынёй Беларускага (Крывіцкага) культурнага таварыства імя Ф. Скарыны. Акрамя таго, выкарыстоўваў кожную нагоду, кожную магчымасць, каб пазнаёміць чэхаў з культурай свайго народа "з беларускім пытаннем, беларускім жыццём". Змяшчаў артыкулы па гісторыі Беларусі ў розных перыядычных і энцыклапедычных выданнях Чэхаславакіі. Недзе ў 1927 годзе закончыў вялікі гістарычна-інфармацыйны нарыс на чэшскай мове "Беларусь і беларусы", які асобнай кніжкай выйшаў у 1930 годзе ў Празе. Кніжачка была невялікая па фармаце з этнаграфічнай і палітычнай картай Беларусі з 13 малюнкамі і налічвала 126 старонак. Гэта была адна з першых кніг на чэшскай мове пра Беларусь. Апрача названай кнігі, Мікола Ільяшэвіч напісаў шмат іншых прац для чэхаславацкай прэсы. Прыкладам, у 1928 годзе ў прэстыжным зборніку чэхаславацкага геаграфічнага таварыства "Sbornik ccl. Spolecnosti zemepisne" у кнізе 1-4 быў надрукаваны вялікі артыкул пад назвай "Культурна-геаграфічны характар Беларусі". Нейкі час працаваў у рэдакцыях Вялікай чэшскай энцыклапедыі Otta і ўкраінскай энцыклапедыі. І ўсюды імкнуўся нешта змясціць пра Беларусь, пра яе гістарычны і палітычны лёс. Як пісаў Адольф Клімовіч, "гэта праца была яго жыццёвай стыхіяй, ён гэтым жыў". І гэта пры тым, што здароўя бракавала, самаадчуванне станавілася ўсё горшае, узнікала часцейшая патрэба звяртацца за дапамогай да дактароў. Тады на дапамогу прыходзілі сябры. Яны дапамагалі матэрыяльна, падтрымлівалі душэўна і маральна. Асабліва цесныя сяброўскія адносіны былі ў Ільяшэвіча ў той час з Адольфам Клімовічам і Уладзімірам Жылкам. Відаць, не выпадкова апошні ў лісце да Антона Луцкевіча называе ў ліку шчырых беларусаў, надзейных і перспектыўных студэнтаў прозвішча Міколы Ільяшэвіча.

Але жыццё ўносіла свае карэктывы. У чэрвені 1927 года Мікола Ільяшэвіч быў вымушаны падаць заяву з просьбай зняць з яго абавязкі "сакратара і прэсавага рэферэнта АБСА з прычыны слабога здароўя". Непрыкметна прыляцелі шчаслівыя і цяжкія студэнцкія гады. Універсітэт скончыў у 1928 годзе са ступенню доктара філасофіі. Тэма яго доктарскай дысертацыі была "Беларусь як антрапагеаграфічная адзінка". Гэта было мусіць першае навуковае даследаванне на такую тэму ў беларускай навуцы. На вялікі жаль, цалкам дысертацыя не была надрукавана, ды і не выходзіла асобнай кніжкай. Невялікія яе фрагменты змяшчаліся ў розных перыядычных беларускіх выданнях. Так, у часопісе "Студэнцкая думка" (№ 1(8)) за студзень-люты 1928 года быў надрукаваны раздзел пад назвай "Паходжанне, старадаўнія весткі і антрапалагічныя адзнакі беларусаў" са зноскай: "Гэты нарыс з'яўляецца кароткай выбаркай з прыгатаванай аўтарам працы "Беларусь, як антрапагеаграфічная адзінка". Хоць далейшы лёс гэтай работы, на жаль, невядомы. А праца была вартасная. Нават па тых раздзелах, якія дайшлі да нас, можна гаварыць пра яе высокі прафесійны ўзровень і вялікае значэнне для беларускай навукі. І гэта пры тым, што аўтару давялося ісці па суцэльным цаліку, не маючы папярэднікаў і адпаведна распрацаванай беларускай навуковай літаратуры.

У 1929 годзе Мікола Ільяшэвіч вярнуўся на Беларусь. Жыў у сваёй "каханай Вільні", дзе працаваў выкладчыкам у беларускай гімназіі і праваслаўнай Духоўнай семінарыі. Гэтыя навучальныя ўстановы знаходзіліся па суседству, у адным будынку, толькі на розных паверхах, і знаходзіліся ў славутых Базылянскіх мурах. На радзіму Мікола Ільяшэвіч вярнуўся зусім хворы, але ад грамадскай і навуковай дзейнасці не адышоў. Калі ў верасні 1930 года быў адноўлены выхад старэйшага сельскагаспадарчага часопіса "Саха", то Ільяшэвіч становіцца яго рэдактарам. У першым нумары выдання ў слове "Ад рэдакцыі" чытаем: "У вельмі цяжкіх абставінах знаходзіцца наша беларуская прэса, але прыступаючы да выдання "Сахі", мы верым у тое, што ўсё сведамае беларускае грамадзянства падтрымае яе..." І "Саху" падтрымалі. На працягу амаль двух гадоў Ільяшэвіч рупліва апекаваўся ім, ператвараючы гэта выданне ў "адзіны беларускі орган", прысвечаны сельскагаспадарчым пытанням Заходняй Беларусі. У тым жа першым вераснёўскім нумары быў змешчаны аргументавана-пераканаўчы, высокапрафесійны артыкул Міколы Ільяшэвіча "Эканамічны мамэнт Беларусі", дзе аўтар, уступаючы ў палеміку з ворагамі беларускай незалежнасці, даводзіць, што Беларусь мае такое ж права на сваю дзяржаву, як і ўсе іншыя суседнія народы. Што "нашая культурная адсталасьць, гаспадарчы прымітывізм" вынікае з таго, што не маючы "сваёй палітычнай незалежнасці" мы, "беларусы пастаўленыя ў варункі надзвычай цяжкія, у варункі выключна старонкі эксплуатаванай".

Пісаць Міколу Ільяшэвічу даводзілася шмат і на розныя тэмы. Так, у 1929 годзе ў часопісе "Шлях моладзі", у пятым нумары, быў апублікаваны яго артыкул "Аб патрэбе турыстыкі на Беларусі", дзе ён пісаў, "што заданьнем гэтага артыкулу ёсьць закрануць пытаньне турыстыкі (падарожніцтва) на Беларусі й выклікаць зацікаўленасьць да арганізацыі Беларускага турыстычнага клюбу". Такім чынам, яго па праву можна назваць тэарэтыкам і заснавальнікам беларускага турыстычнага руху.

Акрамя хваробы і розных іншых перашкод, што чыніліся польскімі ўладамі, вымушаны быў Мікола Ільяшэвіч па вяртанні ў Вільню "здабываць сабе кваліфікацыю", гэта значыць, пацвярджаць вартасць свайго дыплома перад польскай атэстацыйнай камісіяй. І гэта пры тым, што Пражскі універсітэт лічыўся адным з лепшых у Еўропе.

У 1932 годзе ў Вільні ў Беларускай друкарні імя Ф. Скарыны выйшла чарговая кніга Міколы Ільяшэвіча. Называлася яна "Кароткі нарыс псыхалёгіі" і рэкамендавалася як падручнік для беларускіх сярэдніх школ. У прадмове аўтар пісаў: "Час і беларская школа вымагаюць падручніка псіхалогіі. На жаль, аднак, на беларускім кніжным рынку дагэтуль ніякае літаратуры ў гэтай галіне няма. Вось жа, каб даць хоць галоўныя падставы псыхалёгіі, выдаецца гэты "Кароткі нарыс псыхалёгіі". Безумоўна, Ільяшэвіч бачыў яго недахопы, разумеў яго канспектыўнасць, недасканаласць як падручніка. Але кніга была патрэбна беларускаму школьніцтву, а яшчэ шырэй грамадзянству, і таму ён згадзіўся на яе выданне, здолеўшы прафінансаваць яе выхад. У канцы кніжкі быў змешчаны кароткі тэрміналагічны беларуска-расійска-польскі слоўнік і некалькі ілюстрацый.

З моманту свайго прыезду ў Вільню Ільяшэвіч належаў да Беларускага навуковага таварыства. І калі ў 1933 годзе выйшаў "Гадавік Беларускага навуковага таварыства" то там можна было прачытаць яго надзвычай вартасную працу "Расейская палітыка на землях былога Беларуска-Літоўскага гаспадарства за панаванне Кацярыны II і Паўла I (1772-1801)". У тым жа годзе яна выйшла асобнай кніжыцай. На жаль, гэтая праца была ў скарочаным варыянце, бо туды не ўвайшлі раздзелы пра суды, гарады, яўрэйскае пытанне, пра стаўленне да шляхты, пра асвету і школьніцтва. І, да нашага жалю, гэта была яго апошняя нам вядомая праца. Але не пісаць ён не мог. Гэта была яго стыхія, яго зброя ў барацьбе супраць рознай масці прыгнятальнікаў свайго народа. І таму ўзнікае заканамернае пытанне: дзе ўсё тое, напісанае Ільяшэвічам, але своечасова ненадрукаванае?

Як раз тут у Вільні і прыйшло да яго першае і апошняе каханне. Недзе ў канцы 1933 года ён сустрэў прыгожую і разумную дзяўчыну Ніну Алексяюк родам з Тапалян каля Міхалова, што на Беласточчыне, якая вучылася тады ў рускай гімназіі. Але каханню таму не суджана было быць доўгім. Ільяшэвіч дагараў. Ніякія лекі не дапамагалі, ды і не маглі ўжо дапамагчы. А 2 верасня 1934 года ва ўзросце 31 года ў санаторыі "ТОЗ" каля трох гадзін начы перастала біцца сэрца палымянага беларускага патрыёта. Яго пахавалі ў колішнім прыгарадзе Вільні пад назваю Ліпаўка на старых Свята-Еўфрасінеўскіх праваслаўных могілках.

Пачынаючы з 1984 года, я шукаў яго магілу. Але безвынікова. Не дапамаглі ні старыя беларусы-віленчукі, ні нават сведкі яго паховінаў. Магілка згубілася. Час і бяспамяцтва зрабілі сваю справу. А знаходзілася яна, калі ісці з цэнтральнага ўваходу па алейцы ўніз адразу за паваротам з правага боку, амаль насупраць Свята-Еўфрасінеўскай царквы, якая стаіць на ўзгорку і каля якой пахавана Алёна Лекант-Сакалова, былая настаўніца Віленскай беларускай гімназіі са сваім сынам.

Як склаўся лёс яго бліжэйшых сваякоў? Брат Хведар праз нейкі час жаніўся на ягонай каханай Ніне Алексяюк. У іх было двое дзяцей. Дачка Марыя 1936 года нараджэння і сын Юрка 1938 года. Цяпер яны жывуць у горадзе Шчэціне ў Польшчы. Марыя — вядомы польскі неўролаг. Магчыма, яна і захоўвае архівы Міколы і Хведара Ільяшэвіча. Што там можа захоўвацца? Цяжка сказаць. Цалкам верагодна, што там і знаходзіцца ўсё тое, што было напісана імі за іхняе такое кароткае, але такое змястоўнае жыццё.

Міхась КАЗЛОЎСКІ.

P.S. Дарэчы, Хведар Ільяшэвіч выехаў на эміграцыю і трагічна загінуў у 1948 годзе ў аўтамабільнай катастрофе. Пахаваны ў Заходняй Нямеччыне ў мястэчку Ватэнштэт. А сястра Ніна, па мужу Жэро, жыла ў Бела-Падляшскім у Польшчы.

З ГІСТОРЫІ ШКОЛЬНІЦТВА

Галасы разбуджаных птушак

З гісторыі Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі

І хто толькі не працаваў у сценах гэтай навучальнай установы. Гэта і выдатны гісторык, рэдактар "Виленского вестника" Забелін Аляксей Іванавіч (дарэчы, першы дырэктар семінарыі) і Дураў Міхаіл Архіпавіч – чалавек, які скончыў Маскоўскі універсітэт, быў карэспандэнтам беларускага фалькларыста П. Шэйна. А хіба імя Крылова Аляксандра Лукіча не магло выклікаць павагу ў семінарыстаў? Гэта менавіта ён, з'яўляючыся членам Маскоўскага археалагічнага таварыства займаўся археалагічнымі раскопкамі ў ваколіцах нашага горада. А Маркаў Дзмітрый Аркадзевіч? Аўтар цікавай і павучальнай кнігі "Падарожжа студэнтаў Маскоўскай духоўнай акадэміі да гроба Гасподняга", а затым дырэктар Саратаўскага настаўніцкага інстытута. Добрым знаўцам свайго прадмета з'яўляўся і выкладчык арыфметыкі і геаметрыі Багдановіч Антон Станіслававіч. У 1910-11 гадах на старонках часопіса "Реформа народной школы" ён выступіў з цікавым артыкулам, у якім указваў, "што асноўнай мэтай рашэння арыфметычных задач у пачатковай школе павінна быць прывучэнне вучняў да лагічнага мыслення і ўвага іх павінна быць накіравана на рашэнне задач шляхам аналізу і сінтэзу". Сапраўдным эрудытам, тонкім і чулым выкладчыкам, быў Вігілёў Сяргей Дзмітрыевіч, які выкладаў гісторыю і геаграфію. Яго ўрокі ператвараліся ў займальныя падарожжы па розных краінах свету, абуджалі памяць пра даўно адышоўшыя часы і вякі. З 1915 года ён пачаў працаваць у Нова-Вілейскай настаўніцкай семінарыі, дзе вучыўся ў той час выдатны беларускі паэт Уладзімір Дубоўка. Потым Дубоўка не аднойчы ўспамінаў добрым словам педагагічны калектыў той семінарыі і асабіста Вігілёва С.Дз. Выдатным беларускім фалькларыстам, этнографам, гісторыкам быў і Крачкоўскі Юльян Фаміч, які выкладаў у семінарыі расійскую мову, гісторыю, геаграфію і спевы. Між іншым, ён быў першым дырэктарам Полацкай настаўніцкай семінарыі. Яшчэ можна назваць прозвішчы такіх настаўнікаў, як Русецкі Рыгор Антонавіч (расійская мова), Слаўніцкі Іван Пятровіч (геаграфія і прыродазнаўства), Чудоўскі Мікалай Іванавіч (гісторыя і геаграфія), Арлоўскі Дзмітрый Аляксеевіч (мова і літаратура) ды іншыя. Яны працавалі ў розны час, былі рознымі людзмі, але пакінулі свае прозвішчы на старонках асветы нашага краю.

Трыццаць дзевяты выпуск Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі. 1906 год.

У верасні 1906 года ў семінарыі адбылася забастоўка, да якой далучыліся навучэнцы яшчэ трох семінарый Віленскай вучэбнай акругі. Вось як піша Г. Каханоўскі ў сваёй кнізе "Маладзечна": "семінарысты ставілі ўмовы толькі вучэбнага плану: адчыніць выпускнікам настаўніцкіх семінарый доступ у вышэйшыя навучальныя ўстановы, скараціць курсы такіх прадметаў, як стараславянская мова і яе граматыка; увесці ў навучальную праграму выкладанне алгебры і замежнай мовы; дазволіць студэнтам правядзенне агульнадаступных вечароў, зняць з пасады дырэктара і двух выкладчыкаў". Пад уплывам іх патрабаванняў семінарыю мусіў пакінуць дырэктар Гадыцкі-Цвірка і найбольш ненавісны для семінарыстаў настаўнік. Пасля гэтых падзеяў семінарысты арганізавалі ў Маладзечне з'езд прадстаўнікоў мясцовай, Свіслацкай, Полацкай, Нясвіжскай і Панявежскай настаўніцкіх семінарыяў. За такое самавольства навучэнцы былі жорстка пакараны. Некаторыя ўдзельнікі з'езду, а сярод іх Калядка, Міхалевіч, Шыла, Пратасеня былі выключаны з семінарыі, а найбольш актыўныя ініцыятары з'езду былі арыштаваныя і аддадзены пад суд. І яшчэ. Прыкладна ў канцы 1906 года семінарысты склалі песню, якая атрымала вялікую папулярнасць не толькі ў сценах Маладзечанскай настаўніцкай семінарыі, але і ў іншых аналагічных навучальных установах тагачаснай Беларусі. Называлася яна "Семінарская доля":

З Маладзечна вецер дуе,
семінарыя бастуе,

Гэй, гэй, доля мая, дзе ж ты
вадою заплыла?

Наш дырэктар ліберал, усіх
настаўнікаў склікаў,

Гэй, гэй, доля мая, дзе ж ты
вадою заплыла?

Са зладзеяў, усіх зладзеяў,
выступае наш Мацвееў,

Гэй, гэй, доля мая, дзе ж ты
вадою заплыла?

Ён схіліў набок галоўку,
выступае вельмі лоўка.

Гэй, гэй, доля мая, дзе ж ты
вадою заплыла?

Што, моў, нашы семінарысты ўсе, як адзін, сацыялісты.

Гэй, гэй, доля мая, дзе ж ты
вадою заплыла?

Ад абедні ўцякаюць і з яўрэйкамі гуляюць,

Гэй, гэй, доля мая, дзе ж ты
вадою заплыла?

Жыццё семінарыста не было лёгкім. Казёншчына, падхалімства, даносы былі звычайнай з'явай, але самае страшнае было тое, што з семінарыстаў рыхавалі рэкрутаў для барацьбы супраць уласнага народа. Адной з галоўных задач, якая стаяла перад выкладчыкамі семінарыі, была падрыхтоўка са студэнтаў "рускага дзеяча сярод усякіх антырускіх плыняў у беларускай вёсцы". На працягу доўгіх гадоў свайго існавання, асабліва ў раннім перыядзе, ў семінарыі панаваў афіцыйны дух пагарды і грэблівасці да ўсяго роднага, беларускага. У свой час Язэп Лёсік пісаў: "Настаўніцкія семінарыі і інстытуты былі спецыяльнымі школамі абрусення... У гэтых школах-муштрах усё роднае, мясцовае беларускае знішчалася і ўтоптвалася ў бруд...".

Але, нягледзячы на нацыянальны прыгнёт, вырастала маладая рунь. Выхаванцы цікавіліся гісторыяй свайго народа, вывучалі народную творчасць. Так, пад кіраўніцтвам П. А. Гільтэнбранта сіменарысты па ўсёй Беларусі збіралі фальклор, які ў 1866 годзе ў Вільні выйшаў асобнай кнігай пад назвай "Зборнік помнікаў народнай творчасці ў Паўночна-Заходнім краі", дзе былі змешчаны 300 песень, 151 прыказка, 93 загадкі.

(працяг будзе)

Язэп РОКАШ.

НА КАРЦЕ НАШАЙ ЗЯМЛІ

Памяткі гісторыі Астравеччыны

Тэрыторыя сучаснага Астравецкага раёна ў перыяд уваходжання Беларусі ў склад Расійскай імперыі (канец XVIII – пачатак XX ст.ст.) знаходзілася ў складзе трох паветаў Віленскай губерні: Ашмянскага, Вілейскага, і Свянцянскага. Таму архіўныя крыніцы, асабліва з губернскіх фондаў, захоўваюцца цяпер пераважна ў Гістарычным архіве Летувы (Вільня).

У Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі ў Гродне, які захоўвае дакументы па гісторыі былой Гродзенскай губерні за XIX – пачатак XX ст.ст., гісторыя Астравеччыны адлюстравана ў некаторых фондах Ашмянскага і Свянцянскага паветаў, а таксама ў друкаваных выданнях навукова-даведачнай бібліятэкі архіва... Так, у энцыклапедыі "Словнік географічны Крулевства Польскего і інных краюв словянскіх" пад рэдакцыяй Б. Хлябоўскага, В. Валеўскага і Ф. Сулімерскага даецца графічнае і гістарычнае апісанне Астраўца, Варнян, Гервятаў, Гудагая, Кямелішак, Маляў, Міхалішак ды іншых паселішчаў Астравеччыны.

Вось, да прыкладу, апісанне Астраўца. У другой палове XIX ст. гэта было мястэчка і фальварак Віленскага павета. Тады тут налічваліся 22 дамы і 176 жыхароў, вінакурня, бровар, тартак, паравая цагельня, фабрыка дрэнажоў. Конная чыгунка даўжынёй 5 вёрст звязвала Астравец са станцыяй Слабодка. Існавалі два манастыры: адзін у Астраўцы, другі – у Слабодцы на адлегласці дзвюх вёрст ад мястэчка.

У 1474 г. заснаваў тут кіеўскі ваявода марцін Гаштольд касцёл і кляштар дамініканцаў. Прывілеем караля Жыгімонта Аўгуста ад 9 мая 1537 г. "маентнасць" пераходзіць да Станіслава Гаштольда, ваяводы навагрудскага, пазней віленскага і троцкага, першага мужа Барбары Радзівіл. Пасля смерці Гаштольда Астравец пераходзіць да Карыцкага. Праз стагоддзе мястэчка пераходзіць да Корсакаў. У 1616 г. Ян Мікалай і Галена Корсакі пабудавалі касцёл дамініканцаў замест разбуранага. Калі і гэты касцёл прыйшоў у заняпад, Гіляр Ціжэўскі збудаваў у 1787 г. новы касцёл і кляштар дамініканцаў. На пачатку XIX ст. Астравец перайшоў ва ўласнасць Каstравіцкіх, а затым Ромераў. У 1866 г. касцёл і кляштар дамініканцаў былі зачынены. Касцёл перабудавалі ў праваслаўную царкву Шумскага благачыння.

Згодна з паданнямі, мястэчка і фальварак называліся Астраўцом, таму што ляжалі нібы на востраве, утвораным рэчкамі Лошай, Кегнай і Кавалькай. Над Кавалькай знаходзіцца вёска Кавалі. Названая так, па паданні, таму, што калісьці тут былі жалезныя заводы, ад якіх засталіся толькі ямы.

У астравецкіх межах, над берагам рэчкі Кегны, ёсць цэлая сістэма валоў даўжынёй каля дзвюх вёрст, якія служылі для нейкіх прамысловых мэтаў.

Пра вёску Варняны "Слоўнік геаграфічны" падае наступныя звесткі. Гэта было мястэчка Віленскага павета. У другой палове XIX ст. тут налічвалася 24 дамы, 249 жыхароў, з іх 13 праваслаўных, 22 каталікі, 114 габрэяў. Былі тут парафіяльны касцёл, габрэйскі малітоўны дом, сялянская школа, дом прытулку, 18 крамаў, цагельня; штонядзельна адбываліся торгі ды кірмашы. Касцёл тутэйшы – адзін з найдаўнейшых на "Літве", фундаваны ў 1462 г. Марыянай Сангайлавай. У 1769 г. ён быў перабудаваны на цагляны, меў дзве вежы; аднаўлены ў 1880 г.

Варняны – даўняя ўласнасць Абрамовічаў, потым Снядэцкіх. Пры канцы XVI ст. Ян Абрамовіч, староста лідскі, а потым ваявода смаленскі, заснаваў тут рэфармацыйны збор, а пры ім – школу і шпіталь..

Шмат карысных звестак па гісторыі Астравеччыны можна знайсці ў "Памятных книжках Виленской губернии" за 1856-1915 г.г. Гэтае даведачнае выданне ўтрымлівае інфармацыю пра губеранскія і павятовыя ўстановы, іх склад, месцазнаходжанне, спісы чыноўнікаў, якія працавалі ў іх. Акрамя таго, там ёсць шмат іншых звестак, якія датычацца і гісторыі Астравеччыны. Напрыклад, падаюцца расклады руху цягнікоў, публікуюцца народныя календары, "паштовыя дарожнікі" ды іншае...

"Памятные книжки Виленского учебного округа" 1877, 1885-1886, 1906-1909, 1913-1914 г.г. даюць звесткі пра вясковыя школы – народныя вучылішчы. Так, у Віленскім павеце на тэрыторыі сучаснай Астравеччыны яны былі ў Астраўцы, Варнянах і Гервятах.

Астравецкае народнае вучылішча існавала з 1867 г. Размяшчалася яно ў грамадскім доме (бясплатна). На ўтрыманне вучылішча адпускалася з казны 200 руб. у год. Вучняў было 24 хлопчыкі і дзве дзяўчынкі. Настаўнікам працаваў Павел Жамойцін, які закончыў Маладзечанскую настаўніцкую семінарыю. Атрымоўваў ён 150 руб., хлеба на 18 руб. і кватэру. Астравецкі законанастаўнік праваслаўнага веравызнання, святар Аляксандр Савіч закончыў Літоўскую духоўную семінарыю. Законанастаўнікам каталіцкага веравызнання быў ксёндз Леў Глямбоцкі.

Варнянскае народнае вучылішча, заснаванае ў 1864 г., таксама размяшчалася ў грамадскім доме. На ўтрыманне вучылішча адпускалася з казны 200 руб. у год. Вучыўся тут 51 хлопчык.

Гервяцкае народнае вучылішча заснавана ў 1867 г. На ўтрыманне яго адпускалася 120 руб. у год з дзесяціннага збору сялян. Вучылася ў ім 40 хлопчыкаў.

Кямелішскае вучылішча Свянцянскага павета, заснаванае ў 1868 г., размяшчалася ў доме валаснога праўлення. На ўтрыманне адпускалася 254 руб. са сродкаў воласці. Вучыўся тут 31 хлопчык.

Каштоўныя звесткі па гісторыі рэлігійных устаноў Астравеччыны ёсць у "Подрочнэй энцыклёпэдіі косцельнэй" ды іншых выданнях, якія захоўваюцца ў архіве.

Марыя САЧОК, Гродна

ГАСПАДЫНІ НА ЗАМЕТКУ

НАЛІЎКА ДЛЯ ДАМ

Яе падаюць нават пасля чорнай кавы. Вялікую бутэльку ёмістасцю ў некалькі гарцаў (1 гарнец » 2,8 літра) напаўняюць якімі-небудзь ягадамі і заліваюць спіртам. Ставяць яе ў цяпле або на сонцы на доўгі ці больш кароткі час, у залежнасці ад таго, хутка ці павольна ягады пускаюць сок. Напрыклад, суніцы, маліны, парэчкі праз дзесяць дзён ці пару тыдняў бялеюць. Тады з іх зліваюць спірт, каб ён не ўвабраў пах кіслаты, і, па магчымасці, льюць яго другі раз на свежыя ягады.

Вішні і спелы агрэст – з іх вельмі добрая наліўка – трэба трымаць у спірце даўжэй. Слівы-вадзянкі павінны стаяць некалькі месяцаў, пакуль іх костачкі не насыцяць вадарам спірт. Калі ён набудзе смак і пах ягад, яго працэджваюць праз белы суконны мяшэчак, трохі націскаючы, калі ягады не даўкія. З суніц і малін зліваюць лёгка. На кожную кварту (1 кварта = 0,7 літра) спірту адважваюць фунт (1 фунт » 400 грам) цукру.

Наліўку выліваюць у самавар ці латунную каструлю і памячаюць, да якога ўзроўню пасудзіна напоўненая. Потым сыплюць прыгатаваны цукар і на вугалях вараць да першай адзнакі. Астуджаную наліўку разліваюць у бутлі, а потым праз тыдзень ці два зліваюць з асадку. Яго ж пасля фільтруюць

Іншы спосаб прыгатавання гэтай наліўкі. Ён адрозніваецца ад папярэдняга тым, што не ўсю колькасць наліўкі вараць пад накрыўкай, а толькі палову яе з усім цукрам (захоўваецца згаданы вышэй спосаб вымярэння). Астатнюю ж палову, негатаваную, уліваюць у першую, пакуль тая гарачая. Перамяшаўшы, даюць астыць, а потым зліваюць вадкасць у бутлю. Праз тыдзень фільтруюць.

NB. Хто хоча, можа дадаць у наліўку вострыя прыправы.

КУФЭРАК № 8

Адказны за падрыхтоўку матэрыялаў Міхась Казлоўскі.

У падрыхтоўцы "Куфэрка" прымалі удзел Алесь Капуцкі, Анатоль Акулік, Вячаслаў МІХАСЁНАК.